

**2025. AASTA
ALTERNATIIVNE
EELARVE**

Tallinn, 2024

Isamaa esimehe eessõna

Aasta 2025 tõotab Eestile olla sama raske kui eelmised aastad, mis on järgnenud Venemaa jõulisele agressioonile Ukraina vastu 24. veebruaril 2022. Tulev aasta toob kaasa vaid esimesed vaevatud sammud paranemise teel.

Eesti majandusele on see aeg olnud Reformierakonna valitsuse saamatuse ja otsustamatuse tõttu halvem kui ülejäänud Euroopa Liidule ja Eesti lähiregioonile.

Meie majandus on langenud üheksa kvartalit järjest, Eesti eduloost pole enam suuremat alles. Maksude ja aktsiiside, tasude ja lõivude tõstmine hoiab inflatsiooni Eestis Euroopa keskmisest kõrgemana, mis tähendab 2025. aastal tagasilööki ka reaalpalkadele.

Kahjuks on valitsuse valitud uute maksutõusude poliitika samasugune varasema valitsuse käsitlusega. Meie kestvat majanduslangust silmas pidades ei ole valitud kurss täiendavateks maksutõusudeks kohane. See lükkab edasi langusest väljumist ja halvendab inimeste toimetulekut.

Läinud aastal kukkus meie majandus Euroopa Liidu riikide arvestuses enim, 3%. Tõeseks ei osutunud valitsuse läinudsuvine prognoos, et sel aastal tõuseb majandus 2,7%. Viimase sügisprognoosiga eeldatakse sel aastal hoopis majanduse langemist 1%.

Eesti eksport kukkus 2023. aasta arvestuses 16%, töötleva tööstuse jooksvates näitajates oleme jõudnud 2017. aasta tasemele.

Riikide rahvusvahelise konkurentsivõime arvestuses oleme läinud aastaga kukkunud 7 kohta.

Objektiivsete, rahvusvahelise nõudluse probleemide kõrval, millega meie majandus silmitsi seisab, kahjustab majanduse väljavaateid ebakindlus valitsuse majanduspoliitika suhtes.

Viimase Eesti Konjunktuuriinstituudi majandusosaluse uuringu järgi on usaldamatus valitsuse majanduspoliitika suhtes tõusnud üle kahe korra, 2023. aasta suve 38 punktilt 2024. aasta sügise 87 punktini.

Kujunenud olukorras tuleb valitsusel valitud kurssi põhimõtteliselt korrigeerida ning seada esmaseks ülesandeks majanduse kindlustunde tagamine. Selle eeltingimuseks on loobumine kavandatavatest maksutõusudest ning seniste jõustunud maksutõusude kriitiline ümberhindamine.

Valitsuse narratiivi järgi on maksutõusud vajalikud riigikaitse arendamiseks.

Riigikaitstes peame praeguses olukorras lähtuma kaitseväe juhataja sõjalisest nõuandest. Eelmine kaitseväe juhataja esitas juba 2023. aasta suvel nõuande täiendavaks moonahankeks ning avalike allikate järgi on samasuguse nõuande teinud ka ametise astunud uus kaitseväe juhataja.

Ometi on valitsus oma Riigikogule esitatud eelnõudes näinud ette kaitseväe juhataja taotletud 1,6 miljardi euro suuruse vajaduse täitmist vaid ligikaudu kolmandiku jagu võrreldes läinud aastal kinnitatud riigikaitse arengukavas ettenähtuga.

Eesti julgeoleku tagamiseks on vajalik langetada riigieelarve strateegias otsus rahastada täies mahus vajaliku moona soetamist. Tegemist on ühekordse kulutusega, mille rahastamiseks oleks otstarbekas emiteerida riigikaitse võlakirjad.

Lisaks on otstarbekas, et valitsus teeks Euroopa Komisjonile ettepaneku võimaldada osaliselt kasutada EL 2021-2027 struktuurivahendeid ning CO2 kvoodikaubanduse tulusid ühekordseteks kaitseinvesteeringuteks.

Eesti EL struktuurivahendite eelarve maht on 3,37 miljardit eurot ning emissioonikaubanduse tulu on rahandusministeerium varasemalt planeerinud aastateks 2025-2027 ca 865 miljonit eurot.

Lisaks Eesti vajaduse osalisele katmisele annaks tehtud muudatus võimaluse ka teistel Euroopa Liidu riikidel enam panustada riigikaitse.

Eelarve olukorda aitab parandada Reformierakonna maksuküüru kaotamise edasilükkamine, mille mõju loodetud majanduskasvule ei tohi üle dramatiseerida.

- **Jätta ära 2025. aastal kavandatavad maksutõusud (käibemaks, tulumaks, aktsiisid ja automaks) kokku kulu ca 570 miljonit eurot.**
- **Realiseerida kaitseinvesteeringud ja moonahanke kava täies mahus 2025-2028**
- **Toetada haridust ja kultuuri**

Esitatud eelarve on seega endiselt vormilt Reformierakondlik, sisult aga järjest rohkem sotsialistlik, jätkates Reformierakonna senist liini, mis tugineb arusaamale, et Reformierakond on oluliselt targem, kui keegi teine maailmas ja nende plaan maksustada Eesti rikkaks on ainuõige.

Kuigi koalitsioonileppes lubati eelarve esitada arusaadavalt, et sinna oleks võimalik esitada parandusettepanekuid, pole seda Riigikontrolli, õiguskantsleri, Riigikogu opositsiooni ja isegi osade valitsuskoalitsiooni parlamendisaadikute hinnangul juhtunud.

Nii ei jäänud ka „Isamaal“ muud üle, kui esitada valitsusega analoogsel viisi 2025. aasta alternatiivne eelarve, mis koosneb suhteliselt lakoonilisest tulude-kulude ülevaatest ja seletuskirjast, kus avatakse eelnõus tehtud muudatusi.

Valitsuse esitatud eelarve eelnõud olekski õigem nimetada PETU-eelnõuks ehk Probleemide Eiramine Tulevikku Unustades.

Valitsus lubas eelarveolukorra päästmiseks läbi viia „jõhkraid“ kärpeid, tegelikult on esitatud kärped naeruväärselt napid, nende leidmiseks eelarvest tuleb kohati kasutada mikroskoopi. Paljude ministrite haldusalades kulutused hoopis kasvavad. Valitsus pole isegi riigivalitsemiskulude kasvu suutnud pidurdada.

Ka Eelarvenõukogu hindab pakutud kärpeid ebapiisavaks, leides, et kärpida tuleks vähemalt miljard.

Kuna suurtest ministriumitest, eriti sotsiaaldemokraatide juhitud, kärpida ei julgetud, võeti ette väiksemad ja väetamad, nagu kultuur ja haridus. Tegelikult on kogu eelnõu silmakirjalik.

Rahandusminister Jürgen Ligi on teravalt nahutanud eelmisi valitsusi lühinägeliku eelarvepoliitika ning reserve laiaks löömise eest. Ettepaneku kohta võtta kasutusele Tervisekassa reservid, ütles ta näiteks: „Väga mugav on öelda, et meil on reserv, lööme laiaks. Ei, tuleb vaadata, kui kauaks seda jätkub ja kus on võimalik kokku hoida. Seda peab kogu aeg tegema, ei ole nii et kogume raha ja ühel hetkel kulutame ära.“ Maksis aga rahandusminister Ligil asuda 2025. aasta eelarve kokkupaneku kallale, et põhimõtted prügikasti saata ning sotsid reserve kallale lasta.

Kõige raskemaid tagajärgi võivad omada valitsuse valed riigikaitse alal. Valitsuse kõlavatele lubadusele vaatamata läheb riigikaitsemaksust vajalike lisahangete teostamiseks ehk mürskude-rakettide hankimiseks vaid väikene osa, ülejäänuga katab valitsus eelarveauku. Mis aga veelgi hullem: vajalikku hulka mürske-rakette ei hangita järgmisel eelarveperioodil, vaid enamik sellest lükatakse edasi aastatesse 2029-2031.

Eesti inimestele kindluse andmise asemel riskib valitsus sel kombel nende tulevikuga ning lükkab vajalikke julgeolekupoliitilisi hankeid edasi määramatusse. „Isamaa“ leiab, et tegutseda tuleb kohe ja vajalikud hanked järgmise kolme aasta jooksul teostada, tõstes selleks 2025. aastal riigikaitsele suunatavaid summasid.

Kuna tegelik arutelu Riigikogus eelarve tulude-kulude üle ja sellele konkreetsete muudatusettepanekute esitamine on valitsuse poolt esitatud PETU-eelnõus võimatuks tehtud, annab „Isamaa“ alternatiivse eelarve esitamine vähemalt võimaluse Riigikogus diskuteerida selle eesmärkide üle valitsuse esitatud eelarve eelnõuga võrreldes. Isamaa pakutud alternatiivses eelarves on need eesmärgid kokkuvõtlikult järgmised:

1. Majanduse kasvule pöördumise toetamine maksukoormuse langetamise, mitte tõstmise teel, nagu valitsuse esitatud eelarve eelnõus.
2. Rahanduse jätkusuutliku vaate tagamine.
3. Inflatsiooni alandamine, mitte nagu valitsuse esitatud eelarve eelnõus inflatsiooni survestamine.

Kuigi riigi rahaline olukord jääb raskeks ning raha ei jätku kõigeks vajalikuks, on siiski alasid, mida täielikult ignoreerida ei tohi, sest see võiks ohtu seada rahvuse tulevikule. Neile tuleb tähelepanu pöörata kasvõi sümbolises ulatuses, näitamaks, et ka need küsimused on riigile tähtsad. Me ei ela ainult leivast ja eelarvet ei saa koostada vürtspoodniku kombel Exceli tabelis näpuga järge ajades. Lisaks riigikaitsele pööratakse „Isamaa“ 2025. aasta eelarve eelnõus tähelepanu haridusele ja kultuurile.

Olgem tulevikus suhtes siiski lootusrikkad, sest eestlaste terve mõtlemine pole kuskile kadunud ja loodetavasti on viimaste aastate õppetundidest majandusvaenuliku poliitika tagajärgede kohta kasu Eestil tulevikus.

Isamaa muudatusettepanekud

Koalitsioonilepingu kohaselt lubas Kristen Michali valitsus koostada uue riigieelarve arusaadavana, nii et sinna on võimalik ka muudatusettepanekuid esitada. Kahjuks pole pilt paranenud, põhiseaduslikud institutsioonid on koguni seadnud kahtluse alla eelnõu vastavuse põhiseadusele. Eelnõu esimese lugemise ajaks polnud isegi valitsuskoalitsiooni kuuluvatel Riigikogu rahanduskomisjoni liikmetel enda sõnul täit arusaama eelnõus kirja pandust. On isegi kõlanud arvamus, et valitsus on meelega riigieelarve eelnõu nii segaselt koostanud, et varjata eelarve kehva seisuga. Sellele vaatamata esitab Isamaa oma arusaama Eesti 2025. aasta eelarvest.

Kõigepealt teeb Isamaa ettepaneku muuta 2025. aasta riigieelarve seadus põhiseadusele vastavaks ning kirjeldada kuluridasid arusaadavalt ja läbipaistvalt valitsemisalade kaupa.

Paneme ette jätta ära Kristen Michali valitsuse kavandatud maksude ja aktsiiside tõusud, mis lükkavad majanduse taastumist edasi. Suuremate lisanduvate maksudena on planeeritud tulumaksu 2% tõus, käibemaksu 2% tõus, aktsiiside tõusud ning automaksu jõustumine.

Inimeste elatustase on nii järsult langenud, et järjekordne maksutõus vähendab juba selgelt tarbimist ja jahutab majandust. Sama teeb ka inflatsioon, mida tõukab tagant käibemaksu tõus, kuid ka muud valitsuse rahanduspoliitilised otsused, mis jõuavad lõpuks lõpptarbijani. Valitsuse enda hinnangul teenivad end 2025. aastal tasa ka aktsiisitõusude ära jätmisest eelarves laekumata jäänud tulud.

Aktsiisitõusude ära jätmise suurendab riigi tulusid 1 miljoni euro võrra, maksutõusude ära jätmisest tingitud suurem majanduskasv (valitsus prognoosib oma poliitika mõju 1,2% võrra majandust kahandavaks), toob hinnanguliselt 180 miljonit eurot rohkem maksutulu riigieelarvesse.

Omakorda vähendaks riigieelarve tulusid automaksu ära jätmise – 237 miljonit eurot, käibemaksu tõusu ära jätmise – 88,3 miljonit eurot (eelarve seletuskiri lk 495, lisa 1 andmed), tulumaksu tõusu ära jätmise suurusjärgus 250 miljonit eurot (seaduse seletuskirjas pole eraldi välja toodud tulumaksu tõusu mõju 2025 prognoositud tulumaksulaekumistele).

Võttes arvesse ka maksutõusude ära jätmisega kaasnevat positiivset mõju, väheneks kokku selle meetme mõjul riigi tulud suurusjärgus 390 miljonit eurot.

Nimetatud tulude vähenemise katteks teeme ettepaneku tegelikult vähendada valitsemiskulusid.

Riigieelarve eelnõu kohaselt leidis valitsus kärpekohti 132 miljoni euro ulatuses. Seda on kindlasti vähe. Eelarvenõukogu on pannud ette, et täiendav kärbe võiks ulatuda 2025-2028 aastatel miljardini.

Isamaa paneb ette 2024. aasta lisaelarves vähendada valitsemiskulusid 200 miljoni euro võrra ja vähendada 2025. aastasse ületõstetavate vahendite mahtu 200 miljonit eurot. Olgu mainitud, et valitsus prognoosib rahandusministeeriumi septembri seisuga esitatud andmete järgi 2025 kasutamata eelarvevahendeid ca 2 miljardit eurot.

Valitsus lubas 5% vähendada valitsemisalade tööjõu ja majandamiskulu järgmisel aastal.

Riigieelarve strateegia toob tegelikult ära osunduse valitsemisalade kärbetest: see on 0,15% SKP-st 2025, ehk mitte reklaamitud 132 miljonit eurot, vaid poole vähem.

Riigieelarve eelnõu kohaselt leidis valitsus kärpekohti 132 miljoni euro ulatuses. Seda on kindlasti vähe. Eelarvenõukogu on pannud ette, et täiendav kärbe võiks ulatuda 2025-2028 aastatel miljardini.

Isamaa paneb ette 2024. aasta lisaelarves vähendada valitsemiskulusid 200 miljoni euro võrra ja vähendada 2025. aastasse ületõstetavate vahendite mahtu 200 miljonit eurot. Olgu mainitud, et valitsus prognoosib rahandusministeeriumi septembri seisuga esitatud andmete järgi 2025 kasutamata eelarvevahendeid ca 2 miljardit eurot.

Valitsus lubas 5% vähendada valitsemisalade tööjõu ja majandamiskulu järgmisel aastal.

Riigieelarve strateegia toob tegelikult ära osunduse valitsemisalade kärbetest: see on 0,15% SKP-st 2025, ehk mitte reklaamitud 132 miljonit eurot, vaid poole vähem.

Riigieelarve revisjoni tulemuseks järgmisel aastal hindab see tabel 0% kokkuhoidu ning 2026 aastal 0,03% SKP-st.

Vaadelgem näidetena mõningaid konkreetseid ministeeriume.

Kliimaministeeriumi valitsemisala: tööjõukulud valitsemisalas hoopis kasvavad 5%, majandamiskulud kasvavad 31% (ministeeriumi enda majandamiskulud kasvavad 279%).

- **Valitsemiskulude kärbe:**
  - **2024 kulude kärbe kokku 200 miljonit;**
  - **eelmisest aastast ületõstetavate vahendite vähendamine 200 miljonit;**
  - **2025 kokkuhoid 300 miljonit eurot.**

Valitsus reklaamib, et kliimaministeerium hoiab järgmisel aastal kokku 10,01 miljonit eurot, kuid samal ajal suurendatakse kliimaministeeriumi eelarvet 12,3 miljoni euro võrra aastate vahelise ümbertõstena.

Regionaalministeerium: tegevuskulude kärbe paberil 10,8 miljonit, samal ajal eelarvet suurendav aastate vaheline ümbertõste 2025. aastasse 8,2 miljonit eurot ning lisatakse eelarvesse õigusaktidest tulenevate lisakulude haldamise kulu 1,8 miljonit.

Sama meetod ka rahandusministeeriumil: ühe tabeli järgi rahandusministeeriumi tööjõukulud vähenevad 3%, majandamiskulud kasvavad 24%. Teise tabeli järgi rahandusministeeriumi kärbe järgmisel aastal: 4,2 miljonit, samas jällegi aastate vahelise ümbertõstega suurendatakse ministeeriumi eelarvet aga 7,2 miljonit ning lisatakse juurde õigusaktide haldamise lisakulu 1,2 miljonit.

Siseministeerium: kärbe 4,2 miljonit. Aastate vaheline ümbertõste 5,3 miljonit.

Ümbertõsted ja lisanduvad ministeeriumite eelarvetulud haldamise korraldamiseks on suuremad kui kärped.

Manööverdamisruumi valitsusel on: sel aastal jääb prognoositavalt eelarves kasutamata ca 2 miljardit eurot, läinud aastal oli summa 2,5 miljardit.

Probleemi ilmestab sümboolselt ka valitsuse riigihalduse programm, mille maht kasvab järgmisel aastal 46 % ehk 25,8 miljonilt 37,7 miljoni euroni.

Seega valitsus eelistab panna koormuse inimeste ja ettevõtete õlgadele. Sisulist valitsemiskulude kärbet järgmise aasta riigieelarves ei ole.

Eelarvetuludest aastate 2025-2028 vaates.

Maksutõusud mõjuvad negatiivselt majanduskasvule ja seetõttu vähendavad maksulaekumisi.

Valitsus plaanib rea maksutõuse, mis 2025. aastal koormavad inimesi ja ettevõtteid võrreldes 2023. aastaga üle miljardi euro ulatuses. Ees on automaksu jõustumine, käibemaksu tõus kokku 20% võrra, kõigi tulude maksustamine 2% maksuga, aktsiisitõus, ressursitasude tõus, riigilõivude tõus, maamaksu tõus ning majutusasutuste ja ajalehtede käibemaksu tõus.

Omaette tõsine probleem on ettevõtete investeeritud kasumi maksuvabastuse süsteemi lõhkumine. Tähtajaliselt planeeritud maksumuudatused tekitavad prognoosimatust ja ebakindlust.

Kõrvalmõjuna vähendavad maksutõusud majanduskasvu ning seeläbi osaliselt ka maksude laekumist. Nii prognoosib rahandusministeerium järgmisel aastal 1,2% madalamat majanduskasvu seoses maksutõusudega. Orienteeruvalt tähendab see umbkaudu 180 miljoni euro võrra väiksemat maksulaekumist ning nelja aasta perspektiivis koos järgnevate maksutõusudega see jätkub. Majanduse mahu vähenemine võrreldes valitsuse poolt prognoosituga toimub ka sel aastal 2,2 miljardi euro ulatuses. Ka selles on osaline põhjus valitsuse maksutõusude poliitikal. Seega, kui loobuda maksutõusudest, siis valitsuse enda prognoosi järgi kasvab majandus jõudsamalt ja sealt laekuvad maksutulud.

- **Parem eelarvevahendite laekumine seoses maksutõusude ärajätmisega**
  - *Valitsus prognoosib seoses maksutõusudega 1,2 % madalamat majanduskasvu. Sellelt laekuv maksutulu on ca 180 miljonit eurot.*

Valitsemiskulude kokkuhoiust

Kristen Michali valitsus on seadnud deklareeritud eesmärgiks hoida kokku valitsemiskulusid 10%, saavutades selle sihttaseme järk-järguliselt 3 aastaga.

Keerulises rahandusolukorras ei ole selline sihiseade piisav. Alternatiiv, mille Isamaa ette paneb, on teha juba sel aastal valitsemiskulude vähendamiseks negatiivne eelarve 200 miljoni euro mahus ning vähendada kulusid juba 2025. aastast koheselt sellises mahus, milleni valitsus oma koalitsioonileppes plaanib jõuda alles kolme aastaga.

Isamaa kutsus üles valitsust tegema juba 2023. aastal negatiivne eelarve, mille realiseerimise puhul oleks Eesti eelarvedefitsiit jäänud kolme protsendi piirides. Samasuguse ettepaneku oleme korduvalt teinud ka 2024. aasta kohta. Isamaa paneb ette vähendada 2025 valitsemiskulusid tegelikult ehk täiendavalt 300 miljoni euro ulatuses. Valitsus on selle sihi seadnud alles aastaks 2028.

Valitsemiskulude vähendamise perspektiivi näitab asjaolu, et eelmisel aastal kasutati eelarvevahendeid võrreldes planeerituga üle 2 miljardi euro vähem ning valitsus tõstis sellesse aastasse kasutamiseks üle 1,6 miljardit miljonit eurot.

Reformierakonna maksumuudatusest

Valitsus on otsustanud Reformierakonna valimislubaduse – kaotada nn maksküür – jõustamise lükata edasi aasta võrra. Samas on selle kulu riigieelarvele aastatel 2026-2028 orienteeruvas suuruses 1,65 miljardit eurot.

Järgmise eelarvestrateegia suurim täiendav kulu ei ole mitte riigikaitse, vaid Reformierakonna valimislubaduse realiseerimine. Mõistlik ja vastutustundlik oleks see Eesti riigi rahandust hiiglaslikult kahjustav lubadus tühistada. Ühiskonna jaoks on olulisem väärtus maksurahu saavutamine.

Välisvahendite kasutamisest

Selleks aastaks on ette nähtud 1,755 miljardit eurot. Augusti seisuga li vahendite täitmise protsent vaid 16%. Paneme ette valitsusel kiirendada ambitsiooni välisvahendite kasutamisel. Sellel on majandust elavdav mõju ning kuigi enamik investeeringuid vajab omaosalust, laekub rakendatud välisvahenditest riigile täiendav maksutulu. Isamaa paneb ette kiirendada välisvahendite kasutusse võtmise tempot, mis on olnud lubamatult madal. Eelmisel aastal ei suudetud välisvahendeid kasutada 700 miljoni euro ulatuses. Paneme ette suurendada välisvahendite kasutamist 250 miljoni euro võrra, mis tooks maksutulu täiendavalt 80 miljoni euro ulatuses. Välisvahendite kiirem kasutusele võtmine elavdab ka sisenõudlust.

- **Tõhusam välisvahendite kasutuselevõtt 2025 aastal 250 miljonit eurot, millest laekub maksutulu ca 80 miljonit eurot.**

Teise pensionisamba maksetest

Keerulises rahandusolukorras peatas riik finantskriisi ajal 2009-2010 teise sambasse tehtavad riigipoolsed maksed. Soovitame valitsusel kaaluda alternatiivina maksutõusudele seda võimalust ka praegu, nähes ette inimeste vabatahtliku teise samba maksete jätkamise ning peatatud maksete aja eest võrdeliselt riikliku pensionikindlustuse suurema pensioniõiguse. Teise samba vahendid investeeritakse üle 80% osas jooksvalt Eesti majandusest välja. Kahe aasta puhul oleks teise pensionisamba riigipoolsete maksete peataise positiivne mõju riigieelarvele suuruses 700 miljonit eurot.

Nimetatud meetmete prognoositav tulu on võrreldavas suurusjärgus kavandatavate maksutõusudega.

MAJANDUS, SISSETULEKUD JA JULGEOLEK KASVAVAD

- Majandus taastub kiiremini ja laekub rohkem makse, inflatsioon on väiksem ja inimeste reaalsissetulekud kasvavad.
- Julgeolek on tugevam ja Eesti on kaitstud
- Haridus ja kultuur saavad positiivse signaali ja vajaliku rahastuse

Kärpimise kõrval on aga ka kohti, kus Isamaa peab vajalikuks kulutusi eelarvest suurendada. Alustame olulisimast ehk riigikaitsest. Michali valitsuse koalitsioonilepingus lubati, et kaitseväge juhataja poolt juba mõnda aega tagasi taotletud mürskude ostmine saab teoks ning selleks loodi suure kära ja müraga tähtjaline julgeolekumaks. Sama on peaminister lubanud ka oma mitmetes avaldustes. Paraku vaatavad eelarve eelnõust vastu sootuks teistsugused numbrid:

1. Tegelikult näitavad andmed, et valitsuse kavandatud „riigikaitsemaksust“ jõuab selle kehtivuse jooksul riigikaitse alla kolmandiku ehk 27%.
2. Hange on lükatud üldse kaugemasse tulevikku ehk selle teine pool on määratud aastatesse 2029-2031.

Isamaa leiab, et nii ei peteta mitte ainult avalikkust, vaid seatakse ohtu Eesti julgeolek. Seetõttu peab Isamaa vajalikuks tõsta nimetatud moonahanke tempot, nähes 2025. aasta eelarvesse ette täiendavad 100 miljonit eurot ning seades valitsusele ülesande 2025-2028 moonahanke kava täies mahus realiseerida.

Endine kaitseväge juhataja Martin Herem taotles tagajärjetult Vabariigi Valitsuselt juba 2023. aastal riigikaitse 10-aastase arengukava koostamisel täiendavaid vahendeid laskemoona soetamiseks. Ka uuendatud NATO kaitseplaanid näevad ette nõuded moonavarudele, millele Kaitseväge juhataja on viidanud.

Sel aastal on korduvalt nii ametist lahkunud kui uus Kaitseväge juhataja selgitanud, et nende nõuande kohaselt on hädavajalikus koguses täiendava moona soetamine eeldus tõhusaks kaitsetegevuseks Vene Föderatsiooni sõjalise sissetungi korral eesmärgiga vältida Eesti ajutist okupeerimist.

Hinnanguline maksumus täiendavale hädavajalikule moonale on 1,6 miljardit eurot.

Kaitseinvesteeringute Keskuse direktori kinnitusel on rahastamisotsuste olemasolul 2025-2028. aastatel võimalik sellises mahus laskemoona hankida.

Kahjuks Vabariigi Valitsuse esitatud 2025-2028. aasta riigieelarve strateegias sellist eesmärki püstitatud ei ole, kuigi valitsus lubas ette näha 1,6 miljardit eurot täiendavat laskemoonaostu rahastamiseks vastavalt sõjalisele nõuandele.

Võrreldes 2024-2027 riigieelarve strateegias planeeritud 2025. aasta kaitsekuludega, kasvavad kaitsekulud 2025. aastal NATO metoodika järgi vaid 25 miljonit eurot.

Võrdlusalus on eelmine riigieelarve strateegia. Kui liita kokku aastateks 2025-2028 eraldatud täiendavad vahendid moonasoetuseks, siis need on kokku 786,8 miljonit eurot. Sellest tuleb maha lahutada sõjalise kaitse vahendite sisse planeeritud Ukraina toetamise kulud arvestuses 330 miljonit eurot, mida eelmisel aastal riigi sõjalise kaitse programmi kuluna ei arvestatud (Ukraina toetamise vahendid on asjakohased, kuid allikas ei saaks olla sõjalise kaitse programm). Järgi jääb nende tehete järgi netovahendeid sõjalisele kaitsele täiendavalt 456 miljonit eurot.

Lisaks on riigikaitse NATO standardi järgi vahendeid võrreldes 2024-2027 strateegia aastatega nominaalsummadega aastateks 2025-2027 planeeritud nominaalsummas vähemasti 100 miljoni euro jagu vähem, kui võrrelda uut ja eelmist riigieelarve strateegiat.

Eelmise riigieelarve strateegiaga nähti ette 1,37 miljardit eurot NATO arvestuses kaitsekuluks 2025, uue riigieelarve eelnõuga aga 1,395 miljardit eurot.

Kui lahutada aga 105 miljonit Ukraina toetamise vahendeid, siis järgmisel aastal Eesti kaitse sõjalised kulud NATO arvestuse järgi hoopis vähenevad võrreldes eelmises riigieelarve strateegias planeerituga, umbes 75 miljoni euro võrra.

See ei ole asjakohane. Asjakohane on lähtuda Kaitseväge juhataja sõjalisest nõuandest ja planeerida vajalik moonahange täies mahus riigieelarve strateegiasse aastateks 2025-2028.

Praegu saab riigikaitse võrreldes varasema, 2024-2027 riigieelarve strateegiaga, puhtast sõjalise kaitse NATO arvestuses lisaraha mitte 1,6 miljardit, vaid hinnangulises suuruses 350 miljonit eurot.

Paneme ette, et Riigikogu annaks suunise valitsusele hankida venitusteta vajalik laskemoon ning teavitada Riigikogu jooksvalt moonahanke kava elluviimisest.

Peame oluliseks, et Vabariigi Valitsus taotleks moonahanke kulude osalist rahastamist Euroopa Liidu poolt Eestile ette nähtud pikaajalise rahastamiskava ning saastekaubanduse tulude vahendite arvelt. Lisaks paneme ette, et osaliselt katta moonahanke kava riigikaitse võlakirjade emiteerimise teel.

Valitsus on üle aasta raisanud vajalike otsuste edasilükkamisega aega.

Lisaks peame oluliseks anda positiivne signaal ka õpetajatele ja kultuuritöötajatele.

Isamaa ettepanek valitsusele on esitada uus riigieelarve strateegia aastateks 2025-2028, milles muuhulgas,

1. Alustada valitsemiskulude vähendamisega juba 2024. aastal.

Paneme ette vähendada 2024 aasta eelarves valitsemiskulusid 200 miljoni euro ulatuses ning vähendada 2025. aastasse prognoositavalt üle tõstetava raha mahtu 200 miljonit.

2. Valitsus näeb ette valitsemiskulude vähendamise 2025. aastal 132 miljonit eurot, mis järk-järguliselt kasvaks 3 aastaga kuni 300 miljoni euroni.

Teeme ettepaneku 2025. aastal valitsemiskulusid täiendavalt vähendada 300 miljoni euro ulatuses, et saavutada seatud eesmärk koheselt.

3. Teeme ettepaneku jätta ära Reformierakonna valimislubadus nn maksuküüru kaotamine, mis hoiab kokku eelarvevahendeid 1,65 miljardit eurot.

4. Teeme ettepaneku valitsusel jätta ära kavandatavad maksutõusud, mis halvendavad majanduslangusest väljumist ning kõrvalmõjuna vähendavad eelarvelaekumisi.

Muudatusettepanekud 2025. aasta riigieelarve seaduse eelnõu (513 SE) kohta

Seletuskiri

Isamaa fraktsioon esitab oma muudatusettepanekud 2025. aasta riigieelarvele tervikliku alternatiivse eelarvena.

Ettepanek muuta 2025. aasta struktuuri nõnda, et eelarve seaduses oleksid toodud kulutused kuluridade lõikes ning toodud toetused ja eraldised juriidilistele isikutele.

I. Muudatusettepanekute katteallikad

Vähendada valitsemiskulusid 2025. aasta eelarves 300 miljoni euro võrra.

Riigieelarve tegevuspõhisena on muutunud läbipaistmatuks. Sellises olukorras peab ka seadusandja andma üldise juhtimissuunise valitsusele: vähendada keskvalitsuse bürokraatia kulusid.

II. Muudatusettepanekute kulud

Isamaa erakond paneb ette teha järgnevad kulupoliitilised muudatused:

- 1) Suurendada õpetajate palgafondi 41,8 miljonit
- 2) Suurendada kultuuritöötajate palgafondi 5,7 miljonit.
- 3) Suurendada riigikaitse eelarvet 100 miljoni euro võrra moonahankeks.

Muudatusettepanekud

1. Muuta eelnõu läbivalt selliselt, et tagada eelnõu arusaadavus ja läbipaistvus, sealhulgas näidata eelnõus ära kõik toetused juriidilistele isikutele (st nii keskvalitsuse juriidilistele isikutele kui ka kõigile teistele juriidilistele isikutele.) ning tuua iga programmi kohta eraldi välja:

- 1) tööjõukulud;
- 2) majandamiskulud;
- 3) sotsiaaltoetused;
- 4) investeringutoetused;
- 5) muud toetused;
- 6) finantskulud;
- 7) muud kulud, sealhulgas amortisatsioonikulu.

2. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja suurendada Vabariigi Valitsus, Kaitseministeeriumi valitsemisala, Julgeolek ja riigikaitse, Sõjalise riigikaitse ja heidutuse programm 100 miljoni euro võrra;
ja kasutada katteallikana muudatusettepanekus number 7 ettenähtud keskvalitsuse kulude vähendamist.

Selgitus: Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse direktor on avalikult osundanud, et Eestil on võimalik läbi viia hanked Kaitseväe juhi sõjalise nõuande ja NATO liitlaste ees võetud kohustuste täitmiseks kiiremini kui seda näeb ette valitsuse praegune kava. Kujunenud julgeolekuolukorras on tarvilik vastavad sammud astuda viivitamata, et tagada Eesti julgeolek.

3. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja suurendada Vabariigi Valitsus, Kohaliku omavalitsuse üksuste toetusfondi 29,9 miljonit euro võrra; ja kasutada katteallikana muudatusettepanekus number 7 ettenähtud keskvalitsuse kulude vähendamist.

Selgitus: Õpetajatele on valitsus lubanud järjepidevat palgatõusu, et tõsta õpetajate palgaalammäär 120-le protsendile Eesti keskmise palgaga võrreldes ja hoida siis edaspidi vähemalt sel tasemel. Paraku ei ole 2023. aasta 24%-sest palgatõusust peale praeguse Riigikogu koosseisu aegsetel Reformierakonna, Eesti 200 ja SDE valitsustel õpetajatele enam tähelepanu jagunud ning vahe seatud eesmärgiga aina käriseb. 2025. aastaks ei ole valitsus õpetajatele eelarves lisaraha ette näinud ja ei väärtusta seega nende tööd piisavalt. On oht, et seetõttu tõuseb kvalifikatsioonita õpetajate osakaal Eesti koolides veelgi. Kuna õpetajate töö on Eesti tuleviku rajamiseks väga väärtuslik, tuleb seda ka hinnata. Seetõttu teeb Isamaa ettepaneku tõsta järgmisel aastal riigieelarves õpetajate palgafondi summat 5% võrra, vastavalt 2025.aastaks prognoositud inflatsiooni määrale. Samavõrra tuleb suurendada ka riiklikku koolieelsete lasteasutuste ja huvihariduse toetust.

4. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja suurendada Vabariigi Valitsus, Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala, Haridus- ja noorteprogramm, Juurdepääsu tagamine üld- ja kutseharidusele 8,9 miljoni euro võrra; ja kasutada katteallikana muudatusettepanekus number 7 ettenähtud keskvalitsuse kulude vähendamist.

Selgitus: Riigi üldhariduskoolide ja kutsekoolide rahastamine sisaldab tegevuskulusid, mis omakorda jagunevad palga- ja majandamiskuludeks. Arvestades ministeeriumi seatud eeldust, et palgaraha moodustaks vähemalt 60% tegevuskuludest, teeme ettepaneku palgafondi suurendamiseks mainitud õppeasutustes 5% võrra. Õpetajatele on valitsus lubanud järjepidevat palgatõusu, et tõsta õpetajate palgaalammäär 120%-le Eesti keskmise palgaga võrreldes ja hoida siis edaspidi vähemalt sel tasemel. Paraku ei ole 2023.aasta 24%-sest palgatõusust peale praeguse Riigikogu koosseisu aegsetel Reformierakonna, Eesti 200 ja SDE valitsustel õpetajatele enam tähelepanu jagunud ning vahe seatud eesmärgiga aina käriseb. 2025. aastaks ei ole valitsus õpetajatele eelarves lisaraha ette näinud ja ei väärtusta seega nende tööd piisavalt. On oht, et seetõttu tõuseb kvalifikatsioonita õpetajate osakaal Eesti koolides veelgi. Kuna õpetajate töö on Eesti tuleviku rajamiseks väga väärtuslik, tuleb seda ka hinnata. Seetõttu teeb Isamaa ettepaneku tõsta järgmisel aastal riigieelarves õpetajate palgafondi summat 5% võrra, vastavalt 2025.aastaks prognoositud inflatsiooni määrale.

5. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja suurendada Vabariigi Valitsus, Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala, programmi Võrdsete võimaluste tagamine hariduses 2,99 miljoni euro võrra;

ja kasutada katteallikana muudatusettepanekus number 7 ettenähtud keskvalitsuse kulude vähendamist.

Selgitus: Ida-Virumaal on kehtestatud palgalisa lasteaedades ja koolides eesti keeles õpetavatele õpetajatele ja seal töötavatele tugispetsialistidele järgmisel eelarveaastal 16 miljoni ulatuses. Teeme ettepaneku seda osa eelarvereast suurendada järgmise aasta inflatsiooni määra ehk 5% võrra. Õpetajatele on valitsus lubanud järjepidevat palgatõusu, et tõsta õpetajate palgaammäär 120%-le Eesti keskmise palgaga võrreldes ja hoida siis edaspidi vähemalt sel tasemel. Paraku ei ole 2023.aasta 24%-sest palgatõusust peale praeguse Riigikogu koosseisu aegsetel Reformierakonna, Eesti 200 ja SDE valitsustel õpetajatele enam tähelepanu jagunud ning vahe seatud eesmärgiga aina käriseb.

6. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja suurendada Vabariigi Valitsus, Kultuuriministeeriumi valitsemisala, Kultuur ja sport 5,7 miljoni euro võrra;

ja kasutada katteallikana muudatusettepanekus number ette 7 nähtud keskvalitsuse kulude vähendamist.

Selgitus: Kultuuritöötajate palk ei ole juba sel aastal piisavalt tõusnud ja kuigi suure osa kultuuritöötajate puhul kehtib kõrgharidusnõue, on vahe Eesti keskmise palgaga kärinenud väga suureks. Isamaa peab kultuuritöötajate tööd eesti rahvuskultuuri hoidmisel ja arendamisel väga oluliseks ja on vastu praeguse valitsuse poolt 2025.aasta eelarvesse kavandatud kultuuriasutuste tegevuskulude kärpele. Meie ettepaneku eesmärk on taastada järgmise aasta eelarves riigi osaluse ja rahalise toetusega sihtasutustel ja riiklikel kultuuriasutustel 2024. aasta tase riigieelarvest rahastamisel.

7. Muuta eelnõu paragrahvi 1 ja vähendada keskvalitsuse kulusid 300 miljoni euro võrra, kusjuures ei vähendata riigikaitsekulusid, õpetajate, politseinike ja päästetöötajate töötasusid.

8. Täiendada eelnõu paragrahvi 12 järgmises sõnastuses:

§ 11. Vabariigi Valitsusele kohustuste panemine

(1) Valitsusel koostada kuu jooksul riigieelarve seaduse vastuvõtmisest uus riigieelarve strateegia 2025-2028, milles näha ette:

- 1) uutest plaanitavatest maksutõusudest täies mahus loobumine ja mootorsõidukimaksu kehtetuks tunnistamine;
- 2) Reformierakonna valimislubaduse maksuküüru kaotamise tühistamine aastast 2026;
- 3) riigi valitsemiskulude läbiv vähendamine nelja aasta jooksul, arvestades, et juba 2025. aastal vähendatakse valitsemiskulusid 10 % võrra;
- 4) riigikaitse laskemoona hanke kava täies mahus realiseerimine aastatel 2025-2028;
- 5) teise pensionisamba riigipoolsete maksete peatamine 2 aastaks.

(2) Valitsusel esitada kuu jooksul 2025. aasta riigieelarve vastuvõtmisest 2025. aasta riigieelarve muutmise seaduse eelnõu koos lisatud seadusemuudatuste eelnõudega, milles nähakse ette mootorsõidukimaksu tühistamine ning aktsiiside, käibemaksu ja tulumaksu tõusu ärajätmine. Riigieelarve muutmise seaduse muutustest tulenevat korrigeerida riigi tulude laekumist, vähendada valitsemiskulusid 2025. aastaks 300 miljoni euro võrra ning näha ette tõhusam välisvahendite kasutamine 2025. aastal.

(3) Vabariigi Valitsusel esitada Riigikogule tegevuskava ettevõtlust koormava bürokraatia vähendamiseks hiljemalt 1. märtsiks 2025 ning Vabariigi Valitsusel tagada, et uutele maksudele, maksutõusudele ja bürokraatlikele initsiatiividele kehtestatakse moratorium;

(4) Vabariigi Valitsusel täita Kaitseväge juhataja sõjaline nõuanne ja korraldada aastatel 2025-2028 Eesti riigikaitse täiendava moonavaru soetamiseks 1,6 miljardi euro investeerimine;

(5) Vabariigi Valitsusel tagada 2025. aastal eelarves ettenähtud eurovahendite kasutamine, suurendades 2025 aastal välisvahendite rakendamist 250 miljoni euro võrra, sealhulgas tagades täiendavalt olemasolevate EL struktuurvahendite meetmete ümberkorraldamise teel 200 miljoni euro investeerimine 2025-2028 Eesti põhimaanteede väljaehitamiseks;

(6) Vabariigi Valitsusel esitada hiljemalt 1. märtsiks 2025 Riigikogule tegevuskava elektrienergia varustuskindluse tagamiseks, silmas pidades juhitavate elektritootmise võimsuste arendamise vajadust;

(7) Vabariigi Valitsusel kehtestada moratorium laste-ja peretoetuste vähendamisele ja esitada hiljemalt 1. juuniks 2025. aastaks Riigikogule seaduse eelnõude pakett demograafilise kriisi ületamiseks.

Esitab Isamaa fraktsioon

/allkirjastatud digitaalselt/

Helir-Valdor Seeder

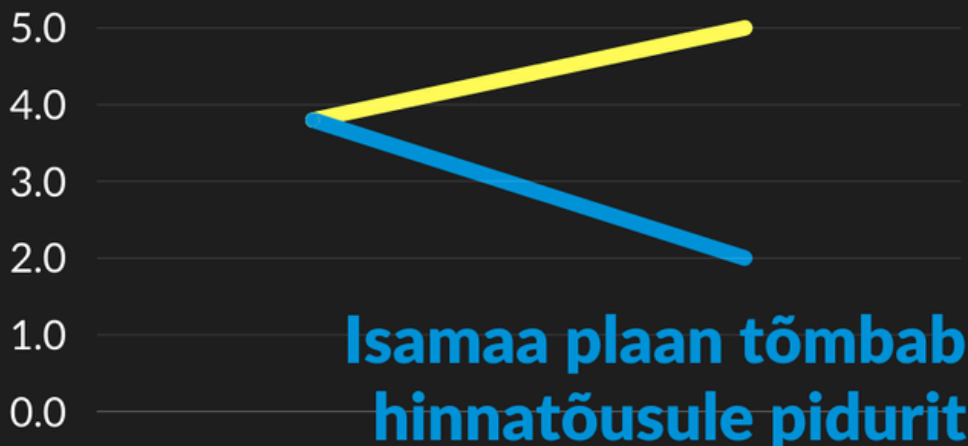
ISAMAA

näitab selgelt, et jätkusuutlik
eelarve, riigi julgeoleku
tagamine ja majanduskasv
on teostatav!

ALTERNATIIVNE EELARVE

ISAMAA

**Reformierakonna maksutõusud
tõstavad elukallidust**

*Tarbijahinnaindeks 2025. aasta
riigieelarve seletuskirjas